

Nr 206.

Av herrar **Widén** och **Wedin**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag till åtgärder i syfte att för arrendatorer av vissa fastigheter i Norrland och Dalarne underlätta fastigheternas förvärvande såsom självständiga jordbruk.

Vid förra årets riksdag framlade undertecknade en motion angående utredning rörande de åtgärder, som borde vidtagas för att underlätta för arrendatorer å bolags och s. k. enskilda skogsspekulanter egendomar i Norrland och Dalarne att bli självständiga jordbrukare å sina hemman. Denna motion bifölls i huvudsak av Andra kammaren utan votering, men avslogs av Första kammaren, likaledes utan votering.

Vår motivering till denna motion var följande:

»Den s. k. Norrlandsfrågan har under de senaste åren stadigt varit föremål för Riksdagens uppmärksamhet. Resultat därav föreligger, bland annat, uti viktiga lagstiftningsåtgärder: lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom den 4 maj 1906; lag om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne den 25 juni 1909; lag av samma dag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne; lag likaledes av samma dag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning; samt lag av den 31 juli 1907 om ändring i författningen angående jordavsöndring m. m.

Ändamålet med denna lagstiftning är, i stort sett, att bibehålla och stärka en självständig jordägande och jordbrukande befolkning i Norrland. Och det torde även få lov att erkännas, såväl att denna lagstiftning varit av förhållandena högeligen påkallad som även att den bidragit till att hejda den utveckling till den självständiga jordbrukarebefolkningens upphörande, som var på väg att taga allt större fart. Så

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 4 saml. 79 häft. (Nr 206).

har förbudslagen i stort sett inverkat återhållande på jordens övergång till bolagen. Och att arrendelagen bidragit att väsentligt stadga och förbättra bolagsarrendatorernas ställning tycker man sig redan nu förmärka, oaktat lagen ännu endast helt kort tid varit gällande. Regeringen har nu gått i författning om en närmare utredning av särskilt förbudslagens verkningar. Av en sådan utredning lär komma att ytterligare framgå, huru den nämnda lagstiftningen verkat och i vilka avseenden den kan behöva fullständigas eller förbättras.

Emellertid synes det vara skäl att redan nu framdraga och göra till föremål för utredning, så skyndsamt som möjligt, en fråga, som för utvecklingen av jordbesittnings- och jordbruksförhållandena i Norrland är av den högsta vikt. Och det är frågan om bolagsarrendatorernas ställning i avseende å möjligheten för dem att förvärva sina brukningsdelar, så att de bliva självständiga innehavare av desamma. Utan tvivel har norrländska arrendelagen, såsom förut framhållits, bidragit att väsentligen stadga arrendatorernas ställning. Främst har detta skett därigenom att arrendetiden blivit bestämd och måste omfatta en viss minimitid, under vilken arrendatorn är berättigad att kvarsitte vid arrendet, även om hemmanet säljes, och oavsett om hans kontrakt är intecknat eller icke. Denna förmån har icke blivit utesluten därigenom, att en hel del bolag, innan norrländska arrendelagen trädde i tillämpning, i syfte att utesluta denna tillämpning, gjort upp längre tids kontrakt, på 15 å 20 år, med sina arrendatorer. Den allmänna, för hela riket gällande nya arrendelagen blev i allt fall tillämplig på dessa arrenden. Och även enligt denna arrendelag kan en arrendator med skriftligt kontrakt icke mot sin vilja frångå arrendet, även efter det försäljning av egendomen ägt rum. Förhållandena äro därför nu i de flesta fall sådana, att ett bolag, som vill sälja, måste antingen göra upp med sin arrendator angående de villkor, på vilka han vill avträda arrendet, eller ock sälja till arrendatorn.

Utän tvivel vore det dock bäst, även fastän arrendatorernas ställning alltså blivit väsentligen förbättrad, om så många av dem som möjligt kunde bliva själva ägare till den jord de bruka. Endast det intresse, som den egna torvan medför, kan borga för en verklig utveckling av jordbruket på den jord, som nu är i trävaruindustriens ägo. Utän tvivel gå också arrendatorernas egna önskemål livligt i denna riktning. Och här möter numera ett liknande intresse från bolagens sida. De förpliktelser, som de norrländska arrende- och vanhävdslagarna pålägga bolagen, göra dem helt naturligt benägna att avhända sig den inägojord, som de äga. Visserligen visade sig, efter den norrländska ägostyckningslagens införande, till en början en viss obenägenhet hos bolagen att företaga ägostyckningar; man ville ej lämna det skogsanslag, som genom den nya författningen nödvändiggjordes. Man hoppades kanske, att lagen härom, som till en början var blott provisorisk, snart skulle upphöra att gälla. Men då det visat sig, att detta ej blev fallet och ägostyckningar icke medgävos på andra villkor än att erforderlig areal utmärktes, hava bolagen funnit sig häri. Och under de senare åren hava, åtminstone i Jämtlands län, ägostyckningar i stor mängd ägt rum å bolagsegendomar. Under åren 1906—1911 hava i nämnda län medgivits ägostyckningar å bolagsegendomar till ett antal av 339; därav komma t. ex. på Skönviks aktiebolag 87, på Bergvik och Ala Nya aktiebolag 65, på Sunds aktiebolag 64 o. s. v. Försäljning av de frånstyckade hemmansdelarna har däremot hittills ägt rum endast i ringa omfattning.

Men i den mån som bolagen bliva angelägnare att avyttra den dem tillhöriga inägojorden, uppträder här en annan fara. Och det är, att arrendatorerna låta förmå sig att köpa hemmanen och för köpeskillingen sätta sig i skuld till bolagen eller andra enskilda förlagsgivare. Härigenom komma de i själva verket i sämre ställning, än den de, åtminstone enligt nuvarande förhållanden, intogo såsom arrendatorer. Såsom sådana ägde de sitta odrivna, så länge de uppfyllde sina kontrakt; men såsom skuldsatta jordägare äro de i fordringsägarens hand; han kan när som helst yrka på hemmanets exekutiva försäljning och vråka dem därifrån. Om en dylik eventualitet skulle i större omfattning inträda, vore stor fara för handen för en mycket avsevärd del av befolkningen i Norrland.

Här må till belysning av förhållandena och av arrendatorernas egen uppfattning anföras några utdrag ur en skrivelse av en man ur bolagsarrendatorernas egen krets, som tänkt litet djupare över detta ämne:

»För mig framställer sig detta spörsmål (= Norrlandsfrågan) så, att det icke kan anses slutgiltigt löst, förrän åtminstone all den i bolags och andra jordspekulanter ägo varande åkerjorden i Norrland blivit till den norrländska befolkningen återbördad med full äganderätt. Det är endast med detta slutmål jag tänker mig frågans partiella lösning. Statsmakternas uppgift skulle sålunda enligt min mening vara att vid gynnsamma tillfällen vidta lämpliga åtgärder för att så småningom uppnå detta slutmål.

Med denna syn på saken är det tydligt, att jag visserligen anser vad som hittills på lagstiftningens väg gjorts ha varit för sin tid likaväl motiverade som nödvändiga åtgärder för att i den mån vid de olika tidsskedena varit möjligt hejande förebygga Norrlands totala ruinerande — — —.

De närvarande konjunkturerna erbjuda också just nu det möjligast bästa tänkbara tillfälle att skaffa sig fast fot i åtminstone någon liten del av denna jord. De större trävarubolagen hava omsider kommit underfund om eller kanske tvungits att inse, att det inte kan vara något slags mening uti och allra minst för dessa någon fördel att fortfarande fasthålla vid äganderätten till även de små odlade jordbitarna i Norrland och ntbjuda nu dessa till salu. Och det är väl endast en tidsfråga, när även andra jordägare skola komma till samma förståndiga uppfattning och beslut. Och den norrländska befolkningen önskade nog ingenting högre än att kunna som egna torvor förvärva denna jord.

Men såväl de nuvarande arrendatorerna som andra, som här företrädesvis kunna och böra ifrågakomma som köpare, äro fattigt folk, som på sin höjd äga sitt lilla och torftiga bo skuldfritt och som därför med bästa vilja ej kunna reflektera på någon affär. Ty var skola köpeskillingarna tagas ifrån?

Att av privatpersoner upplåna nödiga medel är naturligtvis en ren omöjlighet. Och banklån på kort tid för detta ändamål kan givetvis inte vara en tanke på. Vad som möjligen undantagsvis skulle kunna låta sig göra vore att köpa mot förbindelse till säljaren och lämna denne inteckning för köpeskillingen i den köpta fastigheten; men ett dylikt arrangemang vore nog den sämsta av alla utvägar. Och pengarne skulle i varje fall bli såväl för dyra som i synnerhet för osäkra.

Om en fattig arbetare eller arrendator över huvud skall kunna tänka på att tillhandla sig en jordbruksfastighet i Norrlands skogsbygder, måste han först och främst ha någorlunda klart för sig, om affären såväl vad själva inköpspriset som

betalningsvillkoren och annat beträffar är sådan, att han har antagliga förutsättningar att kunna gå i land därmed. Och då bolagshemman till större delen och de enskilda spekulanternas så gott som undantagslöst äro i sådant skick, att de fordra sin eventuella ägares hela kraft under hela hans tid att iståndsätta, synes mig det oeftergivliga villkoret för en dylik affärs möjlighet vara, att köparen från början har sin ekonomi så ordnad, att han dels icke behöver betala för hög ränta, dels ock framför allt så ställd, att han icke vilket ögonblick som helst riskerar få hela sin skuld exekutivt uttagen, utan ställd på sådana grunder, att han har en på förhand fixerad summa att årligen betala i ränta och amortering. Och vad arrendatorerna särskilt beträffar, synes det mig omöjligt kunna vara vare sig för dem själva klokt eller för landet gagneligt och allra minst mot lagstiftarne hänsynsfullt utbyta den jämförelsevis trygga ställning, de genom arrendelagen erhållit, mot en högeligen tvivelaktig tillvaro som ägare av den jord de nu arrendera och samtidigt från den med stora resurser utrustade förre ägaren på sig själv och sin ohållbara ekonomi överflytta fastighetens byggnads- och hävdeskyldighet.

Då det sålunda, såvitt jag kan räkna ut, inte finnes privatkapital i tillräcklig myckenhet för finansieringen av den här ifrågakommande saken att tillgå, och då sådant kapital, även om det finnes och mot all förmodan villigt tillsläpptes, i alla händelser icke kan anses för ändamålet tillräckligt betryggande, kan jag för min del inte tänka mig den här sakens förverkligande på annat sätt, än att staten tar finansieringen därav om hand.»

Sedan han därpå sökt utveckla betydelsen för Norrland och därmed även för landet i sin helhet av att erhålla en för jordens kultur och uppodling intresserad självägande befolkning i de förutvarande arrendatorernas ställe, eller snarare arrendatorsklassens övergång till att bliva självägare, vilken övergång emellertid bör, för att vara till godo, ske under ekonomiskt betryggande förhållanden — framhåller han, att staten utan tvivel genom odlingens och välståndets tillväxt skulle få mångdubbelt igen vad den sålunda utlagt eller förskotterat; ty här vore naturligen icke fråga om någon gåva, utan allenast om ett förskott. Därpå fortsätter han:

»Till sist ber jag vördsammast få erinra därom, att staten genom egnahemslånen redan förut fastslagit den här ventilerade saken som en statsangelägenhet. Ty det skulle även i det här fallet egentligen inte bli fråga om någonting annat än egna hem, fast efter något större måttstock än vad som hittills använts. Om själva egnahemssaken vill jag inte säga annat än gott. Dock skall jag tillåta mig uttala mina starka tvivelsmål om, huruvida dessa efter samma mått för hela riket tillmätta egna hem kunna antagas lämpa sig lika bra för Norrlands skogsbygder som för Skånes slätter. I alla händelser är nog tiden ännu icke inne att i våra bygder forcera egnahemssaken i dess nuvarande form var som helst, utan på sin höjd koncentrera verksamheten på vissa centrala platser. I långt från kommunikationsleder och mera betydande arbetscentra belägna skogsbygder passa icke för närvarande dessa små jordbrukslägenheter och äro icke heller nu på sådana ställen nödvändiga. I dessa skogsbygder finnas nu massor av små jordbruksfastigheter till salu för billigt pris. I mitt omedelbara grannskap finnes exempelvis en sådan fastighet på omkring 10 tunnland odlad jord och tämligen bra hus, som med lagenlig stödskog torde kunna köpas för mellan 4 och 5 tusen kronor. Om jag ägde denna fastighet och ville jobba i egna

hem, kunde jag stycka den till 4 sådana och, efter åtskilliga vederbörandes utlåtanden, utan tvivel också få till stånd 4 stycken för närvarande på denna plats ekonomiskt omöjliga miniatyrjordbruk och få staten att därpå offra flera gånger fastighetens nuvarande värde. Jag frågar: Varför i all rimlighets namn kan ej staten låna arrendatorn å detta hemman vad ett eget hem skulle kosta och hjälpa honom att köpa hela fastigheten för beloppet, då staten i så fall och i motsats till det förra finge mer än fullgod säkerhet? Den man, som jag här talar om, har just 4 snart stora pojkar, som kanske utan statslån i framtiden kunde bygga tre nya gårdar till den nuvarande å denna jordbit, när och om utvecklingen därtill skulle föranleda.»

Så långt den ifrågavande arrendatorn.

Ovedersägligt synes det vara, att här är ett fält, där det är synnerligen angeläget, att statsmakten ingriper för att länka utvecklingen i de rätta banorna. Om den hittills genomförda norrlandslagstiftningen haft till ett huvudsakligt syfte, att den odlade jorden skulle ur träværubolagens och skogsjobbarnes händer återgå till den jordbrukande befolkning, som själv bebor och brukar jorden, så måste det ses till att detta sker på ett ändamålsenligt och betryggande sätt. Och billigt samt även lämpligt är, att den befolkning, som för närvarande brukar jorden, sättes i tillfälle att förvärva den såsom självägare. Detta lär dock i regel ej kunna gå utan att staten träder emellan, icke med några gåvor, utan medelst understöd eller förskott, som skola återgäldas. I de jordbrukskommissioner, som enligt uppsiktslagen blivit tillsatta, finnas inom varje län myndigheter, som äro i tillfälle att pröva såväl den ifrågavarande brukarens personliga och ekonomiska kvalifikationer för den begärda hjälpen som även de omständigheter i själva avtalet, som böra vara av betydelse för avgörande, om och i vilken mån hjälp lämnas bör.

Frågan härom bör dock, innan något bestämt förslag kan framläggas, bliva föremål för en noggrannare undersökning än den, som kunnat ligga till grund för förevarande framställning, särskilt i syfte att utröna, om förhållandena i detta avseende äro liknande i alla delar av Norrland; den ovan lämnade framställningen hänför sig nämligen närmast till förhållandena i Jämtlands län.

Emellertid är det angeläget, att vad som skall göras icke fördröjes och att alltså denna undersökning kommer till stånd så skyndsamt som möjligt.»

De skäl, som sålunda anförts för att staten snarligen bör vidtaga åtgärder för att befrämja ett framtidsmässigt ordnande av jordbruks- och jordbesittningsförhållandena för befolkningen å de stora områden i Norrland, som äro i träværubolagens och de s. k. enskilda skogsspekulanternas ägo, förefinnas i oförminskad omfattning och styrka.

Vanhävdslagen driver bolagen, såsom väl även var avsett, att sälja inägojorden i ökad omfattning och numera kanske även till något billigare pris än förr. Arrendatorerna å denna jord äro naturligt nog villiga att köpa. Men de sakna i allmänhet tillräckliga medel. Här möta faror förnämligast i två riktningar. För att kunna åstadkomma köpeskillingen, går

arrendatorn in på, att så litet skog och odlingsmark lägges till inägolotten, som med lag är förenligt, ja, ändå mindre. Det finnes till och med exempel på, att han går in på att köpa en inägolott, till vilken finnes varken skog av någon betydelse eller betes- och odlingsmark; och då en sådan inägolott numera varken genom ägostyckning eller avsöndring kan fränskiljas hemmanet och han således ej därå kan få lagfart, förmås han att köpa den med skyldighet att »söka lagfart på egen risk» — en lagfart, som han aldrig kan få. Eller ock lägges till inägolotterna, som ägostyckats »på lager» före 1905 års lag, i form av något slags nyttjanderätt »på 20 år» rätt att taga vedbrand (men ej virke till reparationer) på hemmanets skog. Vad är detta för framtiden? Men även där det ej går så långt, föreligger faran att, i stället för kraftiga och utvecklingsdugliga jordbruk — som en stor del bolagshemman dock nu utan tvivel äro —, erhållas där uppe en mängd småbruk av otillräcklig bärkraft och med innehavare, som riskera att förr eller senare bli ett proletariat.

Den andra faran är, såsom i fjolårets motion antytts, att, även där hemmanet, som säljes, gives tillräckligt bärkraftig omfattning, arrendatornköparen kommer i skuld för köpeskillingen till bolaget-säljaren eller till andra enskilda långgivare; och även om i förra fallet bolaget för närvarande är tillmötesgående och välvilligt, kan t. ex. snart nog aktiemajoriteten övergå i andra händer, och då ändras signalerna. Den nye ägaren är i själva verket mera beroende och sämre ställd, än han förut var som arrendator.

Det vore för visso för den framtida utvecklingen av ej blott jordbruket, utan även skogskulturen, i Norrland i högsta grad ödesdigert, om bolagshemmanen skulle övergå till att bliva, icke som man avsett bärkraftiga och utvecklingskraftiga allmogehemman, utan smålägenheter utan bärkraft och utvecklingsförmåga.

Men härför är risken stor, om staten ej griper in. Ägostycknings- och jordavsöndringslagarne för Norrland hava sökt leda lagstiftningen i de rätta banorna; möjligen behöva de i vissa avseenden förbättras eller, kanske snarare, bliva föremål för en mera målmedveten tillämpning än hittills, särskilt i den högsta instansen. Men vad som dock främst erfordras är, att staten träder till för att, på sätt som i fjolårets motion antyddes, underhjälpa arrendatorernas strävanden att göra sig självständiga på sina hemman.

Visserligen hava de s. k. egnahemskommittéer, oaktat vår motion i fjol föll, i viss mån upptagit dess tanke och satt i gång en utredning,

som syftar till att få kännedom om omfattningen av den jord, som av bolagen antingen avskilts från deras hemman för att försälgas eller med vilken de hava för avsikt att så förfara; och denna utredning kan ju komma till nytta även för det, som avses i vår motion. Men syftet med sagda utredning kan dock ej bliva annat än att utröna, i vad mån ifrågavarande egendomar kunna ingå i egnahemsbildandet. Den kan icke tjäna till att avhjälpa det behov, som i förevarande fråga är det huvudsakliga och trängande — bolagsarrendenas förvandling till självständiga, bärkraftiga allmogehemman. Inom ramen för egnahemspolitiken kan denna för Norrlands framtid, det våga vi påstå, avgörande jordfråga icke lösas. Ett försök härtill skulle till och med förrycka hela denna egnahemspolitik; det uppvisades för övrigt märkvärdigt nog av en bland motionens motståndare under fjolårets debatt i Första kammaren.

Nej, från egnahemskommittéerna kan ej hjälpen komma. Denna viktiga fråga måste behandlas självständigt ur de synpunkter, som här ovan utvecklats.

Uppenbart är, att staten för ifrågavarande ändamål måste träda emellan med anslag för att för arrendatorerna finansiera inköpen. Men detta bör dock icke under några omständigheter ske på sådant sätt, att staten ger någon skänk; det vore ej ens bra för arrendatorerna själva. Staten bör på de förskott, som den lämnar, taga fullt den ränta, som erfordras för att göra staten betäckt. För arrendatorerna bleve det i allt fall en betydande förmån mot att ligga i händerna på säljaren eller andra enskilda långivare. Angående storleken av detta anslag våga vi dock ej uttala oss; därför fordras utredning. Något oöverkomligt behöver det dock ej bli; det kan ju ej vara fråga om, att vartenda bolagshemman skall köpas. Ej heller lär det ankomma på oss att närmare, än vi sökt göra i fjolårets motion, ange de former eller de säkerhetsåtgärder, som erfordras för att den lämnade hjälpen verkligen må tjäna vad därmed avses.

På grund av vad sålunda anförts få vi vördsamt hemställa,

att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes verkställa utredning, i vilken omfattning, och på vilket sätt åtgärder från statens sida må kunna vidtagas — i form av anslag till beredande av lån på billiga villkor eller annorledes — för att förhjälpa arrendatorer å sådana fastigheter, som avses i lagen om uppsikt å vissa jordbruk i Norr-

land och Dalarne den 25 juni 1909, att förvärva dessa fastigheter såsom självständiga jordbruk, samt för Riksdagen framlägga de förslag, som av denna utredning föranledas.

Stockholm den 25 januari 1913.

Johan Widén.

A. J. Wedin.
